

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Ісаєнка Олександра Івановича «Науковий доробок академіка І.Г. Александрова (1875-1936) у контексті розвитку гідротехніки та гідроенергетики», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історії науки й техніки

Реконструкція суспільно-політичного, культурного і наукового життя в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. була б неповною без окреслення ролі, значення, надбань та внеску таких його представників, як Іван Гаврилович Александров. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю обґрунтування та висвітлення багатоаспектної наукової спадщини І.Г.Александрова, його наукових поглядів та ідей, осмислення місця видатного інженера-гідротехніка, гідроенергетика, економіста та економіко-географа. Постать І.Г. Александрова є своєрідним еталоном науковця, інженера, громадського діяча, талановитого педагога та організатора освіти та науки.

Актуальність роботи підсилюється тим, що вона виконана відповідно до загального напрямку наукових досліджень Центру досліджень з історії науки і техніки ім. О.П. Бородіна Державного університету інфраструктури та технологій Міністерства освіти і науки України і є складовою наукової теми «Історія науки і техніки в напрямках, школах, іменах» (державний реєстраційний номер 0107U002218).

У дисертації О.І. Ісаєнка науковий апарат, мета і завдання дослідження визначено логічно і адекватно обраній темі. У відповідності із вимогами ДАК України обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження.

Дисертація має чітку структуру і логіку викладу змісту дослідження. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, 9 сторінок додатків та списку використаних джерел. Останній включає 263 найменування, що вже само по собі свідчить про ґрунтовність виконаного дослідження. Загальний обсяг дисертації складає 207 сторінок, з яких - 175 сторінок основного тексту.

Автором чітко визначено категоріальний апарат дослідження, наукову новизну, теоретико-методологічні підходи та його практичну цінність.

Апробація та оприлюднення результатів дисертації здійснені на 4 всеукраїнських наукових конференціях, 6 статтях у наукових фахових виданнях України, що входять до переліку ДАК України, 1 стаття у виданні України, яке включене до міжнародних і наукометричних баз та 1 стаття опублікована за кордоном.

У першому розділі «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження» велику увагу дослідник приділив історіографічному огляду. Історіографія поділена на три періоди: Перший – література періоду Російської імперії (1900-1917), другий – радянська література (1917-1991) та третій – сучасний період розробки проблеми, який охоплює 27 років.

Автором здійснено класифікацію усього комплексу використаних у роботі джерел за 4-ма групами: 1) наукові праці І.Г. Александрова (понад 120 публікацій); 2) документальні джерела; 3) особисті матеріали та матеріали з особової справи: автобіографія, формулярний список та епістолярна спадщина; 4) наукова та публіцистична література про І.Г. Александрова.

О.І. Ісаєнко робить висновок про те, що спеціального узагальнюючого історико-наукового дослідження наукового доробку академіка І.Г.Александрова в контексті розвитку гідротехніки та гідроенергетики досі зроблено не було.

Привертає увагу багата джерельна база дослідження. В дослідженні автор спирається на широке коло як опублікованих, так і неопублікованих джерел, рукописних і друкованих матеріалів. Залучає до аналізу філософську, історичну, природничо-наукову та технічну літературу, літературу з проблем історії освіти, науки та техніки, краєзнавства, автореферати дисертацій та дисертаційні дослідження.

О.І. Ісаєнко опрацював значну кількість архівних документів з фондів Центрального державного історичного архіву України (ЦДІА України),

Державного архіву м. Києва, Російського державного історичного архіву в Санкт-Петербурзі, Архіву Санкт-Петербурзького філіалу РАН, Філіалу РДАНТД - Російського державного архіву науково-технічної документації у м. Самарі, Російського державного архіву економіки тощо.

Науковий рівень і достовірність результатів дисертаційного дослідження забезпечується використанням маловідомих архівних документів, узагальненням теоретичних ідей, систематизацією фактичних даних, пов'язаних із науковою діяльністю І.Г. Александрова та його оточення у різні періоди. Це дозволило на основі історичного підходу розкрити нові аспекти зазначеної проблеми і обумовило новизну і теоретичний рівень дослідження.

Дослідник визначив основним методологічним підходом теорію пізнання. Вивчення наукового доробку І.Г. Александрова здійснювалося з позицій історичного, системного, феноменологічного та інших підходів. В своєму дослідженні автор логічно спирається на принципи історизму, об'єктивності, науковості, багатофакторності, усебічності пізнання, конкретності. О.І. Ісаєнко впроваджує наступні методи наукового дослідження: проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний та метод періодизації. Все це дало можливість дослідникові сформулювати методологічне підґрунтя розв'язання досліджуваної проблеми.

У другому розділі «Життя та діяльність І.Г. Александрова» здійснено реконструкцію життєвого шляху І.Г. Александрова; висвітлено фактори його становлення як науковця, інженера та освітянина; виділено основні етапи його науково-освітньої та організаційної діяльності.

О.І. Ісаєнко виділив сім найважливіших періодів життя та діяльності І.Г.Александрова: перший – ранній (дитячі та юнацькі роки, навчання в різних училищах та Москві); другий – професійного становлення – (навчання у Московському вищому та Московському інженерному училищах, формування інженера і науковця та становлення наукового світогляду майбутнього академіка); третій – вирішення проблем іригації земель Середньої Азії (1912–1917 рр.); четвертий – робота над проектом ГОЕЛРО (1920–1927 рр.); п'ятий –

будівництво Дніпрогесу (1927–1932 рр.); шостий – вирішення проблем використання енергії річок Волги, Ангари та Єнісею (30-ті роки ХХ ст.) та сьомий – московський період (1932–1936 рр.) (робота в Держплані, в різних науково-дослідних установах, експертних комісіях, викладацька робота, гідроенергетичне адміністрування тощо).

О.І. Ісаєнко встановив, що основними етапами формування наукового світогляду І.Г. Александрова були навчання в Московському вищому технічному училищі та Московському інженерному училищі (Московський інститут інженерів шляхів сполучення), наукові стосунки з видатними вітчизняними та зарубіжними вченими. На формування поглядів І.Г.Александрова суттєво вплинули лекції видатних викладачів провідних закладів вищої освіти того часу, високий рівень науковості і викладання.

В дослідженні О.І. Ісаєнко аналізує участь І.Г. Александрова у розробці плану ГОЕЛРО, розробці проектів мостів через річки Нева і Москва, плідну працю на посаді головного інженера «Дніпрогесу», Голови комісії АН СРСР з реконструкції залізничного транспорту, участь у будівництві Оренбург-Ташкентської залізниці та у розробці плану прокладання БАМу. Особлива увага автором приділяється аналізу наукових праць І.Г. Александрова з питань економічного районування, комплексних підходів до вирішення проблем транспорту. Висвітлюється участь І.Г. Александрова у заходах із державного планування, пов'язаних з економічним районуванням і комплексним вирішенням питань промислового використання електроенергії, водного транспорту, зрошення тощо.

Не менш важливим доробком даного наукового дослідження є аналіз інженерної, педагогічної та громадської діяльності І.Г. Александрова.

У третьому розділі «Аналіз наукового доробку академіка І.Г.Александрова» подається характеристика основних напрямів наукової діяльності вченого. О.І. Ісаєнко об'єднує наукові дослідження І.Г.Александрова у п'ять головних напрямів: а) внесок І.Г. Александрова в розвиток гідротехнічної науки; б) гідроенергетичні дослідження І.Г. Александрова; в)

участь І.Г. Александрова у розробці планів господарського освоєння водних ресурсів Волги у 1930–1936 рр.; г) ідеї академіка І.Г. Александрова щодо запровадження і розвитку географічного районування СРСР; д) внесок І.Г.Александрова у будівництво залізниць та мостобудування.

Основною заслугою І.Г. Александрова, за справедливим твердженням О.І.Ісаєнка, є те, що він фактично стояв у витоків формування гідротехніки та гідроенергетики як самостійних технічних наук, заклав фундамент їхнього розвитку в колишньому СРСР. Вивчаючи доробок І.Г. Александрова в галузі означених наук, автор підкреслив його велику роль у будівництві вітчизняних гідроелектростанцій, гребель, дамб, водогонів, водовідведень, каналізації, гідравлічних та гідротехнічних споруд тощо.

В роботі доводиться, що праці І.Г. Александрова у сфері мостобудування (будівництво опор і прогонових споруд) мають безсумнівний інтерес і відображають його діяльність як талановитого інженера-практика. Саме І.Г.Александровим запроваджені у практику підмостя для збирання прогонових споруд, дерев'яні порталні крани, які застосовувалися у мостобудуванні аж до середини ХХ сторіччя. Ним створено багато проектів легких пішохідних мостів, різні залізничні мости малих, середніх і великих прогонів, безліч естакад, кесони для зведення мостових опор тощо. Загалом, І.Г. Александров, працюючи на будівництві окремих залізниць, вже в молодому віці виконував проекти і брав участь у монтажі понад двох десятків оригінальних конструкцій, у функціонуванні яких тісно поєднувалася надійність, простота і чіткість схем, низька трудомісткість виготовлення та монтажу у порівнянні з проектами мостів попередніх років.

О.І. Ісаєнко, через аналіз праць вченого, доводить значущість внеску І.Г.Александрова до теоретичного вирішення проблем та практичної організації іригаційних робіт у Середній Азії, проблем освоєння річки Ангари, гідротехніки Чирчик-Чаткальського індустріально-іригаційного комплексу, класифікації гідроелектростанцій, іригації Заволжя у зв'язку з вирішенням проблем «Великої Волги», до проблем Дніпробуду, проблем зрошування

басейну річки Сир-Дар'ї, плану будівництва Байкало-Амурської залізничної магістралі та питання про будівництво кам'яних водо-утримуючих дамб.

Автор дисертаційного дослідження переконливо доводить, що праці І.Г.Александрова мали велике значення для розвитку економічної районованої географії, а також для вироблення наукового методу комплексних досліджень природи і господарства районів під час їхньої соціалістичної реконструкції.

Наприкінці подаються додатки, наявність яких значно доповнює і збагачує дисертаційне дослідження та актуалізує невідомі джерела.

Опубліковані праці О.І. Ісаєнка з досліджуваної проблеми (статті у науково-методичних збірниках, фахових журналах, періодичних виданнях) повністю відображають основні результати дослідження. Автореферат дисертації цілком відповідає змісту дисертаційного дослідження.

Позитивно оцінюючи наукове дослідження О.І. Ісаєнка, вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження і побажання:

1. Завдання 3 дисертації «висвітлити наукові інтереси І.Г. Александрова; проаналізувати наукові ідеї та підходи вченого, які сприяли науковому та технічному розвитку суспільства у сучасну І.Г. Александрову епоху» та завдання 5 «висвітлити наукову, інженерно-організаційну та освітянську діяльність І.Г. Александрова» перекликаються між собою, адже в першому випадку автор аналізує наукові ідеї та підходи, а в другому знову висвітлює наукову діяльність, результатом якої є наукові ідеї та підходи вченого.

2. Незважаючи на широке історичне тло, І.Г. Александров у своїй діяльності постає зі сторінок дисертації дещо окремішньо, слід було б показати його у взаємодії із сучасниками (друзями, однодумцями, науковими супротивниками, зарубіжними колегами), тими ж Б.Є. Веденєєвим, О.В.Вінтером, Г.О. Графтію, Г.М. Кржижановським, Г.Г. Кривошеїним, Б.К.Млодзієвським, В.П. Нікітіним, В.Л. Ніколаї, Є.О. Патоним, І.І. Рербергом, М.С. Стрілецьким та іншими.

3. На нашу думку, логічно було б більш чітко акцентувати увагу на взаємозв'язку між науковими здобутками І.Г. Александрова та ключовими

потребами сьогодення, його суперечностями, показавши прогностичний характер спадщини видатного інженера.

4. На наш погляд, побіжно розкривається у висновках дисертаційного дослідження інженерно-організаційна та освітянська діяльність І.Г.Александрова.

5. В дисертаційному дослідженні автор ґрунтовно змальовує картину розвитку гідротехніки та гідроенергетики в Російській імперії, колишньому СРСР та в Україні й зіставляє цей процес із зарубіжним. І це зіставлення є важливим. Тому, бажано було б коротко зупинитися на цьому в авторефераті.

6. Доцільно було б у висновках накреслити перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Проте, ці зауваження не зменшують ваги дослідження, мають рекомендаційний характер і на загальну позитивну оцінку дослідження О.І.Ісаєнка не впливають.

Аналіз автореферату свідчить про те, що дисертація на тему «Науковий доробок академіка І.Г. Александрова (1875-1936) у контексті розвитку гідротехніки та гідроенергетики» є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що відповідає вимогам ДАК України, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки.

Доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і
педагогічної майстерності
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Коробченко А.А.

Коробченко А.А.

Згенері секретар

Шарова Т.М.

